

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ

Η ΒΑΣΑ (ΤΟΥ ΚΟΙΛΑΝΙΟΥ) ΚΙ Ο ΛΙΠΕΡΤΗΣ

(ανέκδοτα εργογραφικά στοιχεία)

Κυριακή απομνημόνευρο - ακαρφαλώνουμε μέσα στην ασωτεία του πράσινου, με το διονυσιακό οργασμό τ' αμπελιού σ' εξάρσεις κι εκρήξεις στη Βάσα, φιλοξενούμενοι του φίλου Πανίκου Παιονίδη.

Δεν προλαβαίνουμε - μόλις πούχε φύγει για την Πάφο, τη Λέμπα, πούχει στημένο τ' αργαστήρι του - το ζωγράφο Στας Παράσχο, με το δωδεκαμελές «συγκρότημα» των μαθητευόμενων στ' αργαστήρι του ζωγράφων. Συναπαντάμε όμως τον εξαιρετό ζωγράφο Κώστα Γιαννικούρη με την Τσεχοσλοβάκα σύζυγο του, μόλις εδω και χρόνια τώρα εγκατεστημένο στη Γαλλία, μ' ένα μάτσο θύμησης και εισηγήσεις να κουβαλά μαζί του.

Η μεγάλη αγάπη του φίλου Πανίκου στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική τούτου του γραφικού χωριού της γυναίκας του, εκφράζεται με τρόπο λαμπρό: με τη ριζική ανακαίνιση του παλιού χωριάτικου σπιτιού, και την παράλληλη διατήρηση της βασικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής δομής του.

Ξεναγουμάστε αρχικά στην παλάτα, που σ' αυτή θα ξεναρωθούμε και στη συνέχεια στο σώσπιτο.

- Εδω, μας ζηγάει ο Νίκος Αργυριδής, στούτο το δωμάτιο βρίσκονταν τα πιθάκια με το κρασί. Στούτο ειδικά το βαρέλι - και μας δείχνει το πρώτο στη σειρά - βρισκόταν στο στόμα του μια χειροκίνητη μηχανή, που υποκατάστανε τ' αρχικό το πάτημα του σταφυλιού. Ο πολτός έπεφτε στη συνέχεια στο πιθάκι και γιάννα διάστημα - κάπου δέκα με δεκαπέντε μέρες - και για δυο φορές τη μέρα, ο πολτός σπιλιάζονταν μ' ένα σπιλιάστρη.

Στη συνέχεια παίρνανε τη ζύμη τούτη μ' ένα κοφίνι, δίχως χέρια, που στην ουσία αποτελούσε το **κουλιαστήρι** του πολτού και το μεταφέροναν σ' ένα δεύτερο πιθάκι. Μένανε έτσι στο πρώτο πιθάκι τα **τσιπούρα μονάχα**, που απ' αυτά φτιάχνανε τη **ζιβανία** με απόσταξη σε ειδικό καζάνι. Ένα μήνα μετα την παραμονή του κρασιού στο δεύτερο πιθάκι γινότανε καινούργια μετάγγιση σε τρίτο πιθάκι με την **κολόκα**, για την **κούζα**, ή και μ' ένα **ττενεκ** ακόμα.

- Στο βάθος του πιθαριού, παράμενε η **θολούρα** του κρασιού - όπου στις δικές σας τις μεριές, τον λαδίνο ο **τζιούζουρος**, - η λεγόμενη **τρίκα**. Κάποτε την τρίκα αυτή την αξιοποιούσε η ΚΕΟ, ξεραίνοντας την και χρησιμοποιώντας τη ως χημικόν προϊόν, προσθέτει ο Νίκος, που σ' ανεχίξει: - Κάμια φορά, γινότανε και τρίτη μεταφορά, οπότε παραγότανε κρασί ολοκάθαρο, ξάπρωτο.

Ανεβαίνουμε με το φίλο τον Πανίκο στην οροφή του σπιτιού.

- Δεξιά μας βρίσκεται η Μαλία, εζηγάει, και πάρα πέρα το Άρσοσ κι ακόμα πιο κάτω η Λεμεσος κι η Πάχνα - οριστερότερα της Βάσας, κάπου τρία μίλια, τ' Όμοδος, Νηποανατολικά η Ποταμιού, κη πατρίδα του Ροδινού».

***

- Γνωστο το χωριό μας κι απ την πρώτη Σχολή Βυζαντινής μουσικής στην Κύπρο, λέει ο Στέλιος Παπαϊωάννου, γεννημένος στα 1927 στη Βάσα, αμπελουργος τώρα και χτίστης, π' ασχολείται και με τη ζωγραφική και την ποίηση.

- Μα και γιάννα άλλο ακόμα λόγο είναι γνωστο το χωριό μας, ανάμεσ στα άλλα πολλά, και για την παρουσία του Λιπέρτη σ' αυτό. Ο ποιητής σχεδον κάθε καλοκαίρι ανέβαινε στη Βάσα, όπου είχε συγγενεις και φίλους.

- Υπάρχει η παράδοση, μας λέει ο Στέλιος Παπαϊωάννου, πως ο Λιπέρτης συνεργαζόταν μ' ένα χωριανό ποιητή, τον Αριστοτέλη (Τελή) Νικολάου, που ο τελευταίος βοήθαγε κάμια φορά το Λιπέρτη στην τελική διαμόρφωση σε μερικά απ τα ποιήματα του. Γι' αυτή του τη βοήθεια, λέγατε πως ο Λιπέρτης έδινε μια μικρή βοήθεια στον ποιητή της Βάσας.

Θυμούνται, μάλιστα, οι χωριανοι και τούτη τη χαρακτηριστική ανέκδοτη διαλογική συνομιλία μεταξύ του Λιπέρτη και του Τελή.

Ρώτηξε συγκεκριμένα κάποιος μέρα ο Λιπέρτης, σ' ούτα επέναντι του τον Αριστοτέλη.

(Λιπέρτης) - . . . . **Τι θέλει ο Αριστεύς απ το Λιπέρτη;**

κι απαντάει, σύμφωνα με την κενόδοτη γραφή, ο Τελής:

(Τελής) - . . . . **Στο σιέρι σου ότι έρτει, κύριε Λιπέρτη.**

(Τούτο, όμως, τ' ανέκδοτο μας θυμίζει το γνωστο διάλογο Λιπέρτη - Παλαίσιη:

- **Πόσα έσει, κύριε Παλαίσιη;**

- **Ότι έρτει, κύριε Λιπέρτη).**

Όμως υπάρχει κι η ανυθιτη άποψη, πως δηλαδή ο Λιπέρτης, ο μεγάλος δά σκαλος, βοήθησε τον Αριστοτέλη να ανεχίχθει στην τεχνική της λαϊκής ποίησης.

Το σημείο τούτο όμως θα πρέπει, αφού αντικρουσθει ενδελεχέστερα να καταβληθει

προσπάθεια ν' απαντηθει. Λέμε να καταβληθει προσπάθεια, γιατί ελλείπουν και τα δυο κύρια πρόσωπα, ο Λιπέρτης κι ο Τελής, που θα μπορούσαν να μας δώσουν συ-

κεκριμένη απάντηση. Βέβαιο όμως είναι πως μεταξύ τους υπήρξε μια γόνιμη συνεργασία και βιαία αλληλεπίτηση.

ΠΕΤΡΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Ο Λιπέρτης καθότανε πολλές φορές, συνεχίζει ο Στέλιος, στο εκκλησάκι τ' Άη Γιώρκη στην είσοδο του χωριού. Καθόταν κι έγραφε ποιήματα, που εμπνεόταν απο το φυσικό το περιβάλλον. Δίπλα υπήρχε τότες μια μεγάλη δάφνη, που κάτω απ τη σκία της ο Λιπέρτης ιερουργούσε ποιητικά. Θυμάται πως ο Λιπέρτης ερχότανε στη Βάσα ταχτικά, μέχρι πριν λίγα χρόνια απο το θάνατο του, στα 1937. Δίπλα υπήρχε η βρύση με το νερο του Ρουφή, που φτάνει ως εκεί με μια διασωλήνωση.

Θυμάται ακόμα τους πρώτους περίπατους του Λιπέρτη στις ανηφορίες του χωριού.

Ένα άλλο ανέκδοτο αφηγούνται οι κάτοικοι για τις σχέσεις του Λιπέρτη μαζί με τον Τελή. Ερχόταν λέει, ο Τελής απ τ' αμπέλια με τη γαϊδούρα του. Ο Λιπέρτης είχε αμχανία στη σύνθεση της ομοιοκαταληξίας δυο στίχων. Έτσι

φώναζε τότες στον Τελή:

- **Η αγάπη μου στην ξενιθκειαν τζιαι σαν τον νήλιον φέτζει**

- **Τελείωσε το, ρε Τελή, φώναζε ο Λιπέρτης.**

Κι ο Τελής, χωρίς να χάσει τη ψυχραιμία του, με σπάνια ετοιμότητα πέτυχε την ομοιοκαταληξία με τούτο το στίχο:

- **Για φέρτε μου την να την δω, για πάρτε με τζιαι μεν τζει.**

- Στη δάφνη, συνεχίζει ο Στέλιος, εμπνεύστηκε ο Λιπέρτης ένα πρωίνο, σαν είδε τη δεκαπεντάχρονη κόρη της Αούστας - την Ελένη Περικλή - σαν η Αούστα τον φώναζε για να του δώσει μερικά στασάμια σταφύλια, κι η Ελένη στεκόταν πάρα πέρα, ντροπαλή και δισταχτική. Τότες ο μεγάλος βάρος της κυπριακής γραμματείας εμπνεύστηκε το γνωστο του ποίημα, π' αρχίζει με τους στίχους: **Έλα κορου να δούμεν τα μαύρα σου τ' μάθκια.**

Τ' όμορφο τούτο ανέκδοτο το μεταδίδουμε μ' επιφύλαξη, γιατί χρειάζεται βαθύτερη διερευνήση.

Άλλοτε, συνεχίζει ο Στέλιος, καθότανε στο νάρθηκα της εκκλησίας του χωριού, την εκκλησία του Ευαγγελισμού. Οι χωριανοι του δίνανε τ' απαραίτητο τραπέζι και μια καρέκλα, όπου με την ησυχία του έγραφε και τις επιστολές και τα ποιήματα του. Κάποτες άκουσε, μας λέει ο Στέλιος, πως στην Γαλατάρια υπήρχε ένας λαμπρος τραγουδιστής και ποιητής κι έστειλε και τον έφεραν στη Βάσα, για να τον ακούσει. Εμπνεόταν έτσι κι εμπλουτίζε και το λεξιλόγιο του απο το συγχρωτισμό και τη επικοινωνία του με τον τραγουδιστή της Γαλατάριας, το Φίλιππο. Η παρουσία του στη Βάσα τα καλοκαίρια, δικαιολογείται απο την ύπαρξη συγγενων του στο χωριό. Πάντως σοφή ήταν η απόφαση του απ τη ν' ανεβαίνει στη Βάσα, γιατί στις δροσερές καλοκαιριάτικες μέρες, μα και στο ήσυχο περιβάλλον του χωριού μπορούσε να δημιουργήσει, να δομήσει.

Ο Στέλιος θυμάται τον Λιπέρτη να κρατάει ένα φιλοραβδί με ρόζο στην κάτω του μερεια, απο αγριομοσφιλία. Ένα τέτοιο ραβδί αφιέρωσε ο Λιπέρτης στον μακαρίτη Ιωάννη Κτωρίδη, στο Βουγι.

Ο Στέλιος θυμάται, πως το ραβδί τούτο του Λιπέρτη, που χάρισε στο Γιάννη Κτωρίδη, είχε γραμμένα απάνω του τούτα περιπαιχτά: **«Αφιέρώνω την ράβδον ταύτην εξ αγρίας μοσλίνας εις τον φίλιεστον Ιωάννην Κτωρίδην».**

Ο Τελής είχε, λέει ο Στέλιος, γαϊδούρια αδύνατα και καχεχτικά. Έτσι ο Λιπέρτης έπαιε κάποτε στον Κτωρίδη.

- **«Δεν αντέχω τούτο το συνάδελφο του Τελή, που μονόλογος ποιητής, τάχει τόσο αδύνατα κι αχαμνα τα γαϊδούρια του. Θα του κάμω κάποτες μιαν παρατήρηση, ίσως και τον συνεφέρω».**

Έτσι, σαν κάποτε ο Τελής πέραγε δίπλα απ την εκκλησία, με τη γαϊδούρα του, τη σιέρα, ο Λιπέρτης τον σταμάτησε στα κάγκελα της εκκλησίας και σ' έφω έτνονο του παρατήρησε:

(Λιπέρτης) - . . . . **Καμους όπου τραβούσιν τα γέρημα χτηνα!**
Κι ο Τελής απάντησε:

(Τελής) - . . . . **Αλήθεια, εν χορτάνουσι άσιερον τζιαι κριθάριν**
τζιαι τζεινοι που τους έχουσιν κάμνουσιν ραμαζάνιν.
(Εξυπονούντας ασφαλώς

πως κι οι ιδιοκτήτες τους πεινάνε, σαν τους θρησκευόμενους Μωαμεθανούς στις μακρες κι αργόσυρτες νύχτες των νηστειών του ραμαζανιού).

Κι ο Λιπέρτης ανταπάντησε:

(Λιπέρτης) - . . . . **Αλλώπως χιτάιν εν το θωρουν, συνάδελφε Τελή**
κόντυλα τζιαι σαπάσιερα
εμπου τρώσιν οι φτωσιον!
τζιαι κόντρα που την ράσιην τους εν λείπει σταλαμην.
Κι ο Τελής απάντησε:

(Τελής) - . . . .

Καπαρκόμενος χωρικός
δεν φταίει σ' όλα αυτα
Φταίει ο Εγγλέζος πούσπειρε τη φτώσιαν στα χωρκα.

Κι ο Λιπέρτης πρόσθεσε:

(Λιπέρτης) - . . . . **Αλήθεια, οι φόροι εσοάκκισαν τον γέρημον χωρκάτην**
αλλ' όμως η σκληρότητα στα δίστυχα χτηνα
καταλαλει τζιαι μαρτυρα τον ζόππον τζι ακαμάτην.
Κι ο Τελής πρόσθεσε τους στερνους στίχους:

(Τελής) - . . . . **Τζ εις τούτα**
τώρα που λαλεις θέλω να σ
απάντησω
μα η σιερε ζωμάκρισεν τζιαι θέλω να σ αφήσω.

Κάποτε στο δρόμο είδε, λέει ο Στέλιος, ο Λιπέρτης νάρχεται π' απέναντι μια όμορφη κοπέλλα, που τον ενέπνευσε για να γράψει το πιο κάτω δίστιχο:

- **Τούτη πόρκεται ποδα εν νεφικον με πουμπουρκαν!**

Και γυρνώντας το πρόσωπο για ν' αποφύγει, δήθεν, τη βροντη αναβλέπει κάποιαν άλλη, το ίδιο όμορφη, νάρχεται απ την άλλη την άκρη, για να στραφει αμέσως και να πει:

- **Τζιαι τούτη πόρκεται ποτζει εν νεφικον με την βροσιην!**
***

Ξεναμπαίνω στην παλάτα του φίλου Πανίκου. Κατάφορτη με φωτογραφίες, που εικονίζουν τον ιδιοκτήτη του σπιτιού με μια πλειάδα απο διεθνείς προσωπικότητες: Το Λουί Αραγκον, το Μίκη Θεοδωράκη, το Νότη Περιγιάλη, το Γεφτουσέγκο, το Γιούρι Καγκάριν, τον Παύλο Λιασιόδη, τη Μελίνα Μερκούρη, το Γιάννη Ρίσο, την Ιντίρα Γκάντι, τον Αλμπέρτο Μοράβα.

Καθόμαστε στην πλακόστρωτη, πεντακάθαρη αυλή του φίλου Παιονίδη, κάτω απο μια κατάφορτη ροδία, μια φορμोजια και μια κιτρομηλιά, με τις ζήνιες, τα σκυλάκια, τις οχτωβρούδες, τις ελύφες, τα γεράνια.

- Ο πρώτος αρμοστής της Κύπρου έφερε τα γεράνια στο χωριό μας, ξεδιπλώνει ατέλειωτες θύμησης και παράδοξος ο Στέλιος, που μαζί σέρνουμε σε λίγο τα βήματα μας ως το καμίνι του χωριού, το καμίνι του Μιχάλη Γεωργιάδη, πουφτιαχνε ως τα 1920 κόμα, τα πιθάκια για τα κρασια του χωριού.

- Χώμα φέρνανε τα γαϊδούρια απ το Φοινη, προσθέτει, μα και οι μαστόροι κόμα έρχονταν απο το Φοινη. Και πολλά απ τα πιθάκια π' ακόμα συναπαντάμε έχουν γραμμένο τ' όνομα των μαστόρων που τα φτιάξαν. Κι ακόμα, μάλιστα, την ημερομηνία της γέννησης τους. Σ' ένα απ αυτα είναι γραμμένο οι στίχοι τούτοι:

Ο Θεοχάρης έκαμεν ετούτο το πιθάριν
τζιαι παραπάνω έχ χωρει π
ανάμσι γομάριν.
***

Αριστερα του δυτικού του χιού της εκκλησίας του χωριού διαβάζουμε τούτη τη επιγραφή, π' ανάρτησε η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδων στη «μνήμη των μουσικοδιδασκάλων κι ερωψαλτων» του χωριού:

ΙΕΡΑ ΜΝΗΜΗ
ΑΙΟΔΙΔΑΜΩΝ
ΜΟΥΣΙΚΟΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ
ΚΑΙ ΙΕΡΟΨΑΛΤΩΝ
ΙΕΖΕΚΗΛ
ΛΕΟΝΤΑΚΗ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ
ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΧΟΥΡΜΟΥ
ΖΙΟΥ
ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΑΡΓΥΡΙΔΟΥ
ΑΝΕΤΕΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
Α ΠΙΠΑ [1981].
***

- Μείνανε τώρα δεκατέσσερις όλοι κι όλοι μαθητες στο Δημοτικό σχολείο της Βάσας. Και του χρόνου θα πάει μόνο ένας στο Δημοτικό, λέει ο Πανίκος.

Τη θυμάται τη Βάσα με λέει απο ενενηντα μαθητες. Λέει ο Νίκος Αργυριδής - που διατέλεσε δημοτικός σύμβουλος και δέκα χρόνια, στο Δημαρχείο της Λεμεσού, με τον

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗ ΣΕΛ. 8

Η Βάσα Κοιλανίου και ο Λιπέρτης

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΛ. 6

Κώστα Παρτασίδη - πατέρας της Έλλης Παιονίδου.

- Γύρω στα 1940, συμπληρώνει ο Στέλιος, η Βάσα πρέπει νάχεν ένα ψυχομέτρι, όχι λιγότερο απο χίλιους και μ εκατονσαράντα μαθητες στο δημοτικό σχολείο.

- Τώρα η αποψίλωση καταπολεμήθηκε, προσθέτει ο Πανίκος, μα το χωριο χρειάζεται κάμποσ ακόμα αναπτυξιακά έργα για να βρει τον παλιο του το ρυθμο και να του ξεπεράσει ακόμα.

***

Κατηφορίζουμε - βαθυ μούχρωμα του δειλινου - τις υπώρειες των λόφων της Βάσας, με τα χίλια χρώματα να συνθέτουν φανταστικούς ιριδισμούς σε συνθέσεις ατέρμονες και με το λόγο ακατάγραφες· μά για τη Βάσα θα τα ξαναπούμε!

Υστερόγραφο: Χάρηκα, που παίρνοντας σήμερα (23.8.83) στα χέρια το

δεύτερο τόμο - που μόλις κυκλοφόρησε - του εξαιρετου επιστήμονα και οτρηρου σκαπανέα της κυπριακης λαϊκης ποιησης, αγαπητου φίλου Δρα. Κ. Γ. Γιαγκουλλη «Κύπριοι Λαϊκοί Ποιητες», (εκδόσεις Χρ. Ανδρέου), είδα στα λήμματα Αριστοτέλης Νικολάου (σσ. 430-452) και Στέλιος Παπαϊωάννου (σσ. 496-498) εχτενη αναφορα (κι ιδιαίτερα για τον πρώτο) για τους δυο αυτους πολυ καλους λαϊκους ποιητες της Βάσας. Χάρηκα ακόμα που είδα - μ ελαφρες παραλλαγες - να καταχωρίζεται (σσ. 435 - 436) κι η έμμετρη συνομιλία Λιπέρτη - Αρέστη Νικολάου, που του αφηγήθηκε ο αξ. Χριστοδουλιδης.

Υ.Γ. 2. Για τις σχέσεις Λιπέρτη - Αριστοτέλη, βλ. και στην έκδοση του Κωνσταντίνου Γιαγκουλλη (ό.π., λήμμα Α. Νικολάου), που μόλις μνημονεύσαμε.

ΕΝΕΠΙΘΕΤΗ ΤΗ Α ΛΕΞΙΩΝ Α Θ
28 ΑΥΓ. 1983

